

ئەمیرانی گەورەیی بەدرخان

ئەمین عالی بەدرخان (۱۸۵۱ - ۱۹۲۶) حقوق‌زان و یه‌کی له بنیات‌نەرانی سازمان و مه‌کوێ کوردی بو، که له‌سالی ۱۹۰۸ له‌گه‌ڵ کورده‌گه‌وره‌کانی دیکه‌ ده‌سی دایه‌ دامه‌ زرا‌ندنی مه‌کوێ کوردی.

کورانی ئەمین عالی بەدرخان و بەدرخانیا

- ۱- سوره‌یا بەدرخان (۱۸۸۳ - ۱۹۳۸)
- ۲- جه‌لادەت بەدرخان (۱۸۹۳ - ۱۹۵۱)
- ۳- دو‌کتور کامران بەدرخان (۱۸۹۵ - ۱۹۷۸) که له‌دواییدا بو‌ته‌ نو‌بنه‌ری عالی کوردستان و ئوستادی زمانی کوردی له‌ زانکۆی سوربونی فه‌رانسه‌.
- ۴- عبدالرزاق کو‌ری نه‌جیب پاشا له‌ کورانی ئەمیربەدرخان که له‌ هه‌رایه‌ کدا فه‌رماندار ده‌ کو‌ژی و له‌ ئاکامدا له‌ گه‌ڵ هه‌مو تا که تا کی خانه‌واده‌ که‌ی دور ته‌خریته‌وه‌ و ناچار په‌ناده‌باته‌ به‌ر روسیه‌ و ده‌یته‌ په‌رده‌داری ده‌رباری ته‌زاری و له‌ ۱۹۱۸ له‌ مو‌سل ده‌ کو‌ژی.
- ۵- مید‌حه‌ت بەدرخان که راپه‌رینی ۱۸۸۹ ی راپه‌ری کردوه‌.
- ۶- کامیل بەدرخان له‌ گه‌ڵ روسان که‌وت و له‌سالی ۱۹۱۷ له‌لایه‌ن روسه‌وه‌ کرایه‌ حاکمی ته‌رزه‌روم و له‌ ژانویه‌ی سالی ۱۹۱۸ که‌له‌ ته‌فلیس ده‌ ژیا‌دا و له‌ ئینگلیس ده‌ کائا‌گری له‌ کوردستان هه‌ڵبکا و من ته‌وه‌ ده‌ که‌م و سودی خو‌م و ئیوه‌ دایین ده‌ که‌م.
- ۷- عوسمان و حوسین بەدرخان که له‌ ۱۸۷۹ راپه‌رین و سه‌ره‌نجام حوسین له‌ ۱۹۱۰ کو‌ژرا.
- ۸- خه‌لیل بەدرخان ناو‌دێری حوکومه‌تی مه‌لاتیه‌ کرا.

۱- کتیی ژیناوه‌ری زانایانی کورد له‌ جیهانی ئیسلامه‌تی لاپه‌ره‌ی ۱۹۹ تا ۲۰۱ چاپی سالی ۱۳۶۴ تاران چاپخانه‌ی مه‌ه‌اره‌ت.
نو‌که: ئەمیر کامران به‌ درخان نه‌وه‌ی پانشای کوردستان فه‌رمویه‌تی باپه‌رم ۹۹ مندالی بو‌وه‌ که‌ دوا‌ی مردن ۲۱ کور و جودی هه‌بو‌ه‌ و خو‌م «کامران بەدرخان» شانزده‌ مامی خو‌م ده‌ناسی.

٢٥٥ ئەمیر بە درخان پاشا (١٨١٨ - ١٨٧٠ ز)

ئەمیر بە درخان پاشا یەکی لەنەووەکانی قەدیمیترین خانەدانی کوردستانەو لە ١٨٢١ ی زاینی شای پوتان بوو و بەناوی باوکی ناسیونالیسمی کوردلە میژودا ناوبرا. ئەمیر بە درخان شای کوردستان دەلی: «منم شای ولاتم، ئەک تورکی عوسمانی، ئە گەر شای تورک لە من بەهیزترە، ئەز لەو شەریفترم» ئەمەقسە یەک بوو کە لە سەتە ی ١٧ دا بە رەوانە کراوی پاشای فەرانسە ی راگە یاندو.

ئەمیر بە درخان پاشا، زور بە شەو کەت بوو و قیافە یەکی زور شاهانگەه بوو، عەبای زەربافتی ئەدەبە شاننا، میژەرە ی حەریر و ئاوریشمی لەسەر ئەنا، رانکی هەوریشمی ریی ریی سور و رەشی لە پێ دە کرد، کە نوکی سول و کەوشە کە ی هەلگە راوە بون. شازادە بە درخان کوری ئەمیر عەبدال خان لە بنە ماله ی شازادە کانی ئازیزی لە جزیرە و پوتان لە ١٨٢١ ی زاینی. حوکومەتی کوردی سازداو. و لە ١٨٤٢ زاینی تا وان و ورمی و موسل و رەاندزی بە دەسەووە بوو هیزی زۆرو یەکیەتی بەدی هینابوو سکه ی لێداو خوتە ی بەنیو خۆیندراو بە تەواوی سەر بەخۆبو

خەلک وە ک پیغمبەر ریزیان پوت دا ئە نا و هە روک «مانی» تەماشایان دە کرد. ئەمیر بە درخان پاشا زۆر دلآوا و دلآوین و دلگوشاو بەخشەربو، زۆری ریزلە زانا و مەلاوفەقی ئە گرت و خزمەتی پشان ئە کرد.

لە قەلای «دەرگولە» لە نیزیکی جزیرە کە شەل و کویر و بی ئەنواو هەژاران دە چوونە خزمەتی کۆمەگی مالی پێ دە کردن و پێ بژیوی پوت دا بین دە کردن و بە دەستی خوی دراوی پێ ئەدان، جاری واهەبوو روژانە بە ئەندازە ی ١٢٥ دولاری پارە و یارمەتی بە هەژاران ئەدا. ئەمیر بە درخان پاشا زۆر بە دین بوو و هەمیشە لە کاتی خۆیدا نوێژ و عیبادەتی دە کرد.

ئەمیر بە درخان پاشا لە ١٨٢١ واهەهیز بیو نە تەنیا گۆی لە حوکومەتی عوسمانی نەبو، بەلکو خان مەحمود ئەمیری وان و نورالله بەگی هە کاریشی وادار کردبو کە بو پاراستنی سەر بە خویی کوردستان بکۆشن.

لە سالی ١٨٤٤ تا ١٨٤٦ ئەمیر بە درخان پاشا لە خۆر هەلاتەو یانی لە سنوری ئیرانەو تێ دە پەری و لە غەربەووە پوت ناو خو و داخەل بو بەینە هەرەین (نیودو پروان) و لە دەر وازە ی دیار بە

کریشه وه تا موصل ته روئی، به درخان پاشا زور پرهیز و دادگهر و مهردومدار و سهخی و نان بده بوو خه لک له بن فرماني تهو زاته داله ئاسایشت و له ئه ماندا بون. له سالی ۱۸۴۶ داکه ئه مریکایه کان ده چنه دیده نی، له زمینی قسه کردنداده لی: من ۸ سال بهر له مه یانی له سالی ۱۸۳۸ ئه و نه ده و له مه مند و ده ستروبو و دارا نه بوم، ئیستا که خه لکم له گه له ئه توانم سه ره خوئی کوردستان پیازیم.

له سالی ۱۸۴۳ که هه ری می مه سیحی نشینه کانی گرتبووه ژێرده س، تورکی عوسمانی به چاو ورا داخستن که ئه میر به درخان پاشا ته یه وی مه سیحی به کان له ناو بیا، پاریس و له نده نی له و هه لخراند که به داخه وه یه زدان شیر - ی کوری مامی خه یانه تی پیگردو چووه پال تورکی وه سمانی و شازاده به درخانیش سه ره نجام له قه لای «ئبروخ» له ئوتی سالی ۱۸۴۷ خوئی دا به ده س عوسمان پاشای تور که وه گرتیان و بردیانه کاندیا و له ویشه وه برا ئاستانه و جزیره و کریت و سه ره نجام به ری کرابو دیمه شق و ده س به سهریان کرد له نیوان سالی ۱۸۶۸ تا ۱۸۷۰ زاینی ۱۲۷۶ ی مانگی و له دیمه شق وه فاتی کردو ئه میر شازاده به درخان بووه میوانی چه زه تی مه ولانا خالید نه خشه بندی و ئه م ئازیزه له لای تهو به ریزه نیژرا (رضوان الله علیهما).

واسیلی نیکیتین لای وایه ئه میر به درخان پاشا هه رگیز مه به ستی کوشتارو تیا بردنی مه سیحی و نه ستوری نه بووه و بوختانیان بو هه ل به ستووه، ئیگلتنیش ده نوی ئه میر به درخان پاشا کوردیکی ناسیونالیسم و نه وع دوست، وه یه کی که له قاره مانانی سه ره خوئی کورد بووه، له سه ته ی نو زده هه مدا و له گه ل سه روک هوزه کانی دیکه دا ته فاوه تی زوری هه بووه، ییری زور وردو په ره دارانه و دورینی بووه، زور دادگهر و پره یز و پیاو بووه، که ۸۰ سال دوا ی تهو نه وه کانی له سایه ی ناوداری تهو خه لکیان له ده ور ئالا، به نیوی سه ره خوئی کوردستان له ناوی تهو که لکیان وه رگرت، به لام به داخه وه، هه روه ک ئیگلتن ده لی خوئی دا به ده سه وه، که سه د سال دوا ی تهو پیشه و اقازی محمه د ره فتاری تهو زاته ی له بهر چاوگرت، ژه نرال مسته فا بارزانی پیشه و او قاره مانی مه زن و که ییری نه ته وه ی کورد له

۱ - بروهانه کتبی الامیر جلالت بدرخان نوسراوی سلیمان عثمان کونی رهش ۵/۱۰/۱۹۹۱ ز سه ره نوی سپیده که برای زانا ئاک تهو ر جسمان پاشا بویی هینام - هه روا بروهانه کوردها و کوواری نیشتمان و راه برینی میلی سه رچاوه کانی بهرو (شه پول).

١٩٧٥ زاینی له بهرباری ناله باری ته و سهرده مه که دهوله ته گه وره کان له گهل نازادی نه ته وهی کورد نه بون نه ناله وانه بو کارکیان بوبکری.

راپهرینه کانی گه وره ی کورد له ساله کانی ٢٠ تا ١٩٣٠ زاینی

هیزه گه وره کان بو گه یشتن به په یمانی سیور ته و تیکه کاغه زه باتله سال و نیویک پیکه وه قه قریان بو، تازه ته وه په یمانیک نه بو مه سه له ی خور ه لآت و خور ه لآتی ناوه راست چاک یا حهل و فسل بکا.

به لām له روانگای زوری له کوردان ته په یمانه، به که مین ئیعتیراف و دیان، نان بو به وجودی کورد له لایهن جامیعه ی جیهانی به وه.

سه ره نجام له کونفه رانسی سیور که له ١٠ ئوتی ١٩٢٠ ی زاینی پیک هات که نوینه ری شازده ولآت له ودا به شدار بو، نوینه ری ته مریکا و کوری نوینه رانی کوردیش به ناوی نازار له ویدا حازر بون و په یمان نامه یه ک له ودا مورو ئیمزاکرا.

له ماده ی ٦٢ ی ته و په یمان نامه دا، ده لی: له ماوه ی ٦ مانگدا ته بی زه مینه بو مزو پوتامی Mesopotamia خودموختاری میلی و محه للی له و شوینانه ی که کوردیان زوره دابین بکری و کورده کانی به شی ویلایه تی موسل ته گه ر بیانه وی به شی له ولآتی کوردستانی سه ره به خو بن و خودموختابن. که س مافی بهرگری و ئیرادگرتنی بو نییه و له ماده ی ٦٤ ئیمکانی به دهس هینانی سه ره به خو بن بو حه شیمه تی مه لبه ندی خودموختاری له کورده واری دا له ماوه ی سالیکندا له بهر چاوگیر دراوه، که به داخه وه له خهون و خه یالیک زیاتر نه بو.

له و په یمان نامه ی (سیور) داته بو ته م مه لبه ندانه بکه ونه نیو کوردستانی سه ره به خو: مه لاتیه، ته لبوستانی، دارنده، دورک، ناحیه ی کوردکو، کورداغ، شاره کانی کیلیس، عین ته ب، برجک، ئورفه، ماردین، نه سیبه ین، جزیره ١ موش، ئه رزه نجان، به نگول، وان، Van ئاگره: «قه ره کلیسا» ئیکده ر، ئه رزه رو م، سیواس، دوبایه زید، قارس، باشقه لان، کوردئالان، میدیات، ترسل، میهره بان، مهرعش، گازی، ئاتته په خه رپوت، ده رسیم، حه کاری، سیرت، دیاربه کر،

١ - جزیره ی ابن عومه - مه به ست جزیره ی عبدالعزیز کوری عومه - ی بهرده قیتی «به رقه عید» - جزیره ناوه بو دهشتی ئیو دوروان - نیوان ده جله و فورات، وه فه یاتی کوری خه له کان.

خزو، نه گیل، پالو، کیکي، گنش، خیزان، مه حمودی، شاره زور، میهره وانا، عیمادی، نهستی،
که دیار به کر پشته خت و موسلش ناوهندی تابوری بی.^۱

ده لئن: له مهیدانی سین سوفیا و له سهر پردی گالاتا یونانیه کان و بولغاری یه کان و
کوردی کان و نهرمه نیه کان یه کتری یان وه ک برای بربره ی پشت گرته باوهش

له دوابی سالی ۱۹۲۲ ی زاینی چهند نوینه ری کورد، بووینه: خالید به گی
جهبران Gebra کومه یته یه کیان به ناوی «سهر به خوئی کورد» له نه رزه روڤدا دامه زرانده که له
گه ل شاره گه و ره کانی وه ک (دیار به کر، بتلیس، ئورفه، سیرت، خه رپوت، و... پیوه ندی هه بو،
که سانیکی وه ک ژهنرال ئیحسان نوری پاشا و زوړی له خوینده واران ی کورد له ودها به شدار
بون، له ۱۹۲۳ پیاوه ئاینی و شیخه کانی کوردستانیش به و کومه یته وه لکان، هه روه ک شیخ
سه عید پیران، شیخ شهریف پالو و شیخ عهبدو للامه له کان و...

له ۱۹۲۵ تا ۱۹۳۹ درنده یی هیزی نیزامی تورکیا بووه هو ی راپه رینی کوردان له
۱۹۲۵ راپه رینی گه و ره به رابه رابه یه تی شیخ سه عید سازبو، نهوسا راپه رین «رامان، رهش
قهلتان، له دیار به کر و سیرت روی داله ۱۹۲۶ تا ۱۹۲۷ خه لکی هنش، وه رتو، سولان، بینگول
و گه نچ هه ستایه سه رپی. - له ۱۹۲۸ له سامسون، (کوزلوک) و (پهرواری) خه لک راپه ری، له
۱۹۲۸ تا ۱۹۳۹ خه لکی ده رسیم و نهوناوه راپه رین له ۱۴ فهوری یه ۱۹۲۵ به پی قانونیک
(داراهه نی) بووه پشته ختی کاتی کوردستان و شیخ سه عید بووه فرمانده ی عالی هیزی
پیشمه رگه ی کوردستان و زیاتر له یه ک سیوه می کوردستانی تورکیایان خسته ژیر فرمانی
خویان،^۲ به لام له چواره می سپتامبری ۱۹۲۵ ی زاینی شیخ سه عید و ۵۲ که س له یارانی له
دیار به کر له دار دران.

۱. به لام له ماده ی ۸۹ هم په یمانه که دامه زرانی ولاتی نه رمه ستان له بهر چا و گیرد رابو، نه بو موش، نه ر
زه نجان، بنگل، بتلیس، وان: Van، ناگری: قه ره کلیسا، ئیگده ر و نه رزه روڤی کوردستان بدری به نه رمه رنستان
که به شی سامان داری کوردستانه و دو بهش له سی به شی کوردستان نه بووه ی نه رمنی جا نه وه یه حاجی قادر - ی
کویی هاواری لی به رز بوته وه ده لی: خاکی جزیر و بوتان، یه غنی ولاتی کوردان سه ده یف و سه ده مخابن ده یکه ن
به نه رمه نستان دیوانی حاجی قادر چاپی ۱۹۸۶ و کورده کان، عه ره به کان و تورکه کان - ئیدموندز ته رجه مه ی
دوکتور یونسی چاپی ۱۳۶۷ لاهه رای ۵ - کورده کان ته رجه مه ی دوکتور یونسی چاپی ۱۳۷۰ لاهه رای ۸۳
۲ - شیخ سه عید پیران له ۱۳۸۵ ی مانگی له دایک بووه زیاتر له شه ست هزار مریدی هه بووه و پاش
کوژانه وه ی راپه رینی دیار به کر له ۱۹۲۵/۳/۲۴ از له سیداره درا به یارمه تی دانی فرانسه و سو قیّت به تورکی
عوسمانی.

شیخ سه عید و یارانی له سهر دامه زرانندی کوردستانی سه ره خو له داردران، که سانیکی وه ک یارډو له مه له بندی پالو، عهلی به یونس له سامسون، زوریان به رگری له هیرشی رشی تورکان کرد. تورکی عوسمانی درنده له وان سهت کهس له خوینده وارانانی کوردی خسته ته لیسوه و ته لیس که یان دوری و خستیه نیو ده ریاچه وه.^۱

له ۱۹۲۹ ی زاینی هیزی پیشمه رگی ئیحسان نوری پاشا هه لوی کوردستان له کیوی ناراراته وه بیگره تاوان و بتلیس و... یان گرت به ده سه وه و تووژی له گه ل تورکان کیش پی ته داو روژ بوروژ پهری به مه له بندی فرمانه وایی خوی ته دا و دام و ده زگای ولاتی به رابه ری ئیبراهیم پاشا حسکی تیلو له کوردستانی نازاد کراودا، دامه زراندا و ئالای کوردستانی هه لدا که به داخه وه ئیسا ساو کو نایک خه یانه تی به راپهرین کرد، - جائه وه بو شورش له هه مو ولات له ئهرجیس، زیلان، ناگره داغ، (نارارات) پولومور، له ئهرزه نجان، دیاربه کر، خه ربوت، بتلیس، موش، حه کاری، ماردین و سیرت تیشکاو له ئوتی سالی ۱۹۳۰ ی زاینی که عیصمه ت پاشا سه روک وه زیری تورکیا، له کاتی کردنه وه ی ریگا ئاسنی سیواسدا وتی.... له تورکیا ته نیا میلیله تی تورک مافی بو هه یه داوای مافی قهومی و میلی بکا، ئیتر که سی تر ته و مافه ی بونی به لام ئیستا له سالی ۱۹۹۳ زاینی داچ ده ئین؟^۲

له سوینگه ی جهنگی روس و تورکی عوسمانی (۱۸۷۷ - ۱۸۷۸) کورده کانیش ده سیان کرد به راپهرین، بووینه له سالی ۱۸۷۷ ی زاینی میدحه ت به گ به درخان ده سی کرد به شورشی فهرهنگی و یه کهمین ژماره ی روژنامه ی کوردی به نیوی کوردستان له ئاوریلی ۱۸۹۸ له قاهره ی میصر به دوزمانی کوردی و تورکی له چاپ دا، جادوای ماوه یه ک عبدالرحمن به درخانی برای به ناوی سه رده بیر له باتی کاکی له ژنیو و فولکستون ی^۳ ئینگلیس ۱۸۹۲ له سالی ۱۹۰۲ ی زاینی پشت سه ره که ته و روژنامه ی بلاو کرده وه و به حری و شیخ عبدالقادر غه وئی ثانیس هاوکاریان ده کرد ته و روژنامه له سه ره تاوه له قاهره و له دواییداله ژنیو و له ویشه وه برایه فولکستون به نده ری له تونگه ی داوور - کنت، ئینگلستان. له قوسته تنه یه له لایهن سوره یا به درخانه وه له چاپ ته دراو له دواییدا ناچار روپی و له کاتی جهنگی یه که می

۱ - لاپه ره ی ۱۱۰ و ۱۱۲ کوردها - ته رجه مه ی دوکتور یونس. رامبو Rambout.

۲ - میلیله ت ژوماره ی ۱۶۳۶ - ۳۱ ئوتی ۱۹۳۰ زاینی و لاپه ره ی ۱۱۰ و ۱۲ و ۱۳ و ۱۷۰ به نه قل له کتبی کورده کان ته رجه مه ی دوکتور یونس - رامبو Rambout چاپی تاران سالی ۱۳۷۰ ی هه ناوی.

۳ - له سه ر تونگه ی داوهر: Folkestone.

۳۶۰

جیهانی سورە یابە درخان کوری ئەمیر ئەمین عالی بە درخان لە قاھیرە ئەو روژنامەی بلاو دەکردهوه:

لە ۱۸۸۹ ی زاینی حیزبی ئیتحاد و تەرەقی لە تورکیا دامەزراکە ئەم دوو کەسە (اسحاق سکوتی و عبدالله جووتی کوردی تیدا بوو لە دوایدا حەزەوتی شیخ عبدالقادر غەوثی

۱- یەکەم ژمارە ی روژنامە ی (کوردستان) لە ۳۰ ی ذولقعدە ی ۱۳۱۵ ی مانگی و (۹ ی نیسانی ۱۳۱۴ ی رومی) بە رامەری ۲۲ ی نیسانی ۱۸۹۸ ز لە (قاھرە) دەرچوو. لە سەرەتادا لە لایەن ئەو ی (بەدرخان باشا) (مقداد بگ مدحت بگ) هە دە نە چوو ژمارە (۶ - ۱۹) لە (جنیف)، ژمارە (۲۰ - ۲۳) دوبارە لە (قاھیرە)، ژمارە (۲۴) لە (لەندەن)، ژمارە (۲۵ - ۲۹) لە (فولکستون) و ژمارە (۳۰ و ۳۱) جاریکی تر لە (جنیف) لە لایەن برای (مقداد بگ) (عبدالرحمن بگ) هە دە نە چوو. ژمارە (۱ - ۳۱) ی ئەم روژنامە ی، ییجگە لە ژمارە (۱۰، ۱۲، ۱۷، ۱۸، ۱۹) وە کو لە سەرەو بەس کرد ئیستالە (کتیخانە ی دەوڵەتی) ن لە شاری (ماربورگ) لە ئەلمانیا ی روژناو. ژمارە (۳۱) ی روژی (۶) ی محرم ۱۳۲۰ ی مانگی و (ای نیسانی ۱۳۱۸ ی رومی) بەرامەری (۱۴) ی نیسانی ۱۹۰۲ دەرچوو. ئەم روژنامە بە کوردی یەکی جوان و رەوان (زاراوە ی کرمانجی سەرۆ، شیوە ی جەزیرە و بوتان) بە دو هەفتە جاریک لە چوار لاپەرە ی (۲۵/۵۰ x ۳۲/۵۰ سم) ی دەر ئەچو.

جوری کاغەز و چونی یەتی ی چاپکردنە کەشی خراپ نەبو. بە تیبی عەرەبی لە سەر تەرز ی فارسی چاپ ئەکرا.

لە ژمارە (۴) هە بە تورکیش و تازی تیدا یە، بە تاییەتی سکالانامە (عرضحال) و پاشان نامە ی کراوە (آجیق مکتوب) کە زور جار بو (سلطان عبدالحمید) نوسراون دژی بەربەرە کایەتی روژنامە کە و ئازاردانی نەوەکانی (بەدرخان). پاش ئەو ی روژنامە کە هیچ ئومیدیکی بە (سلطان) نەماو دەستی کردوو بە هیرش بردنە سەر (سلطان) و دەستەو دا یەرە کە ی. وە زور ئازایانە لە سەر کوشتنی (مدحت پاشا) و هاوریکانی، وە لە سەر بزوتنەو ی ئازادیخوازانی تورکی نویو.

لە بەر بەربەرەکانی کار بە دەستانی عوسمانی روژنامە کە، وە کو خاوەنەکانی و یستویانە هەمو جاریک لە کانی خوی دا دەر نە چوو. هەر لە بەر ئەم بەربەرەکانی یەش بوو کە لە شۆبێکەو گواستراو تەو بو شۆبێکی تر.

نرخێ ئەم روژنامە یە هەر لەو دە نایە کە یە کەم روژنامە یە بە زمانی کوردی دەرچو بیت بە لکو نر خیکی میژویی و میاسیشی هە یە. سەرنجیکی سەری یی لە ناوەرۆکی ئەم ژمارانە ئەو راستی یەمان بو ساغ ئە کاتەو کە بزوتنەو ی کوردایەتی هەر لە سەر تاوەر یگای یە کیتی تیکوشانی گرتوو لە گەل بزوتنەو ی ئازادیخوازی ئەو گەلانی کە کورد لە گەلیان دا زیاو.

سەرەتای روژنامە ی کوردستان کە یە کەمین روژنامە ی کوردی بوو لە ۱۸۹۸ تا ۱۹۰۲ ی زاینی بلاو بو تەو و دوکتور کەمال فوناد کوی کردو تەو و لە ۱۹۷۲ ی زاینی لە بەرگیکیدا لە بەغدا لە چاپی داو (شەپول) ۱۵ ئوتی ۱۹۹۳ زاینی و ۲۴ گەلاویزی ۱۳۷۲ و ۲۶ ک و ۲۶ صفر ۱۴۱۴ ی مانگی.

کیتاب ناسی کوردی باشوری ۱۹۴۴ - ۱۹۳۷ و کتیب ناسی کوردی باشوری ۱۹۳۶ - ۱۹۲۰ زاینی کوواری ئەنجومەنی سەلتە نەتی ئاسیای ناوەندی ۱۹۳۷ ز لاپەرە ی ۴۸۷ ج ۳۲ لاپەرە ی ۱۵۵ سالی ۱۹۴۵ ی زاینی کوورده کان... ئیدموندز تەرجمە ی یونسی چاپی ۱۳۶۷. کوورده کان و... نوسراوی ئیدموندزی تەرجمە ی دوکتور یونسی.

ثانی چووه نیو ته و حیز به وه و له سالی ۱۹۰۲ یش عبدالرحن به درخان و حیکمهت بابان له پاریس له کۆنگره‌ی (ئیتحاد و تهره‌قی) به شداریان کرد و بۆماوه‌ی ده سال تا ۱۹۰۸ ناسیونالیسته‌کانی کورد و تورک پیکه وه هاری کاری به کتریان ده کرد تا سهر هه‌لدانی تورکه لاوه کان. له ۱۹۱۰ خه‌لیل خه‌یالی خه‌یالی خه‌لکی مۆتکی و عومه‌ر و خدر به‌گک جه‌مال پاشازاد که خۆبندکاری زانستگه‌ی کشت و کالی (هالکالی) بون به یارمه‌تی فوئاد تمۆ-ی خه‌لکی وان و زه‌کی ته‌فه‌ندی خه‌لکی دیار به‌کر ته‌نجومه‌نیکیان به‌ناو هیوی Hivi دامه‌زاند که له موسل به‌هیوا ناوی ده‌رکرد و تا جه‌نگی به‌که‌می جیهانی به‌رده‌وام بوو بلاوه‌یه‌کیان به‌ناوی روژی کورد ده‌رته‌کرد.

بلاوه‌یی‌تر به‌ناوی ژین له‌لایه‌ن مه‌مدوح سه‌لیم (ده‌بیر کوللی ته‌نجومه‌نی کورد) و که مال فه‌وزی به‌گک له ۱۹۲۵ له دیار به‌کر کوژرا و هه‌مزه ته‌فه‌ندی بلاو ده‌کراوه. ده‌لین: به درخانیه‌کان ده‌سیان کرد به‌دژایه‌تی حه‌زهره‌تی شیخ عه‌بدو لقادر غه‌وئی ثانی، ته‌میش ناچار له جه‌معییه‌تی ته‌عالی کوردستان خۆی کیشا دواوه و خۆی کوواریکی به‌ناوی «هه‌تاوی کورد» بلاو کرده‌وه.

ده‌رس خۆینه‌لاوه‌کانی کورد له بتلیس، دیار به‌کر، موش، ته‌رزهنجان و موصل باشگای کوردی‌یان سازدا، ده‌لین کاتی له‌ئاخری سالی ۱۹۰۸ له موش باشگای کوردان کرایه‌وه (۷۰۰) ته‌ندامی بو، دوا‌ی ماوه‌یه‌ک خۆی له‌هه‌زاران ته‌ندام دا. له مارس‌ی ۱۹۰۹ که عبدالحمید دوم تیاچوو تورکه جه‌وانه‌کان ده‌س به‌کاربون، ته‌واوی کوپ و کوومه‌له و گووار و روژنامه و فیرگه و باشگا کوردی‌یه‌کانیان داخست و به درخانیه‌کان ناچار کوردستانی تورکیه‌یان ته‌رک کرد. له ۱۹۱۰ جه‌معییه‌تی هیویای کورد له‌لایان گه‌نجانی ده‌رس خۆینی کورد، دامه‌زرا که ریه‌ری به‌که‌ی به‌ده‌س خه‌لیل حه‌سه‌ن مۆتکی ته‌ندامی پارلمانی عوسمانی بو.

گشت کورده‌روناک بیره‌زیندانی و ته‌بعیدکراوه‌کان ته‌ندامی ته‌مه‌بون، نه‌زه‌رده‌رانی ته‌م سازمانه‌دوکتور شوکر و محهمه‌د سه‌کبان بوو له‌دوا‌ییدا بونه‌هه‌وا خوا‌ی جه‌زبی کوردان له کوومه‌لگای تورکاندا. له ۱۹۱۳ به‌م لاوه ته‌م سازمانه‌روژنامه‌یان به‌نیوی روژا کورد به‌کوردی و تورکی بلاو ده‌کرده‌وه که له ۱۹۱۴ نیوه‌که‌یان کرده (هه‌تاوی کورد) مه‌به‌ستی ته‌م روژنامه‌چاک کردنی ته‌لف و یتکه‌ی کوردی و بلاو کردنه‌وه‌ی بیر ناسیونالیستی کورد و فیرکردنی خه‌لکی کوردبو. که دوا‌ی جه‌نگی جیهانی به‌که‌م خه‌باتی ته‌و سازمانه‌پسا.